

Ralf Pittelkow

DEN FALSKE HISTORICITET eller LITTERATURENS MASKERADE

Analyse af historiesynet i "Salammbô" og "L'Éducation sentimentale"
(2. udg.)

Semiologien har belært os om, at myten
har til opgave at begrunde en historisk
intention i naturen.

Roland Barthes: Mytologier.

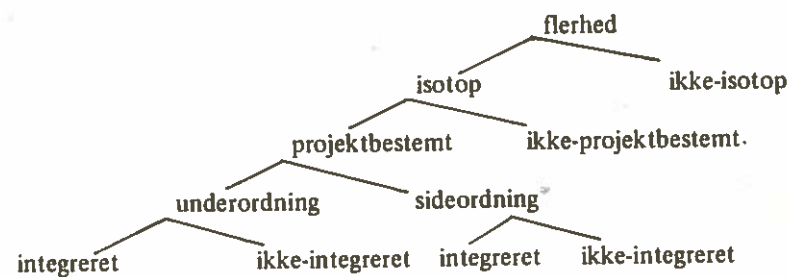
Beskrivelsen af det, der er kaldt historiesynet, er ensbetydende med beskrivelsen af de transformationer, der finder sted inden for et socialt betydningsfelt inden for værkets mikrounivers. Afgrænsningen af det sociale betydningsfelt er naturligvis ikke entydig. Væsentligt er i den forbindelse det faktum, at interaktionsmønstret ikke er begrænset til kollektive aktører, idet individuelle aktører som bekendt også kan foretage socialt signifikante handlinger. Men for at give betydningsstørrelser kan siges at tilhøre det sociale betydningsfelt må de være enten singulære prædikater til en kollektiv aktør, relationelle prædikater, hvor en kollektiv aktør indgår i relationen eller prædikater til individuelle aktører, som genererer transformationer i prædikater til kollektive aktører (1). Dette er en forholdsvis vag bestemmelse, som kan indsnævres ved mere specifikke kriterier (man behøver f.eks. ikke at anse alle kollektive aktører for socialt signifikante). Denne vage bestemmelse må imidlertid anses for at være et tilstrækkeligt udgangspunkt for en analyse.

Den læsning eller oversættelse af værkobjektet, der betegnes ved udtrykket "socialt betydningsfelt" giver i kraft af sin semiologiske status anledning til overvejelser over dette betydningsfelts indgåen i og forholden sig til sociale interaktionsmønstre (intertekstualiteter). Sådanne overvejelser er ensbetydende med at betragte den følgende analyses og romanernes nedskrivning som social praksis. Dette er forudsætningen for en betydningsoversættelse af værktæksten, som er dialektisk funderet. Ved dialektik forstås her en betragtningsmåde, hvis udgangspunkt er opfattelsen af værket som uomgængeligt faktum, som historisk sted (2) og som beskriver (omskriver) dette historiske sted i sammenhæng med, eller mere præcist som en forholden sig til et multidimensionalt tekstunivers (3). Denne form for dialektik er imidlertid i ret vid udstrækning suspenderet i den følgende analyse, idet den beskæftiger sig med produktet (værket) "som sådan",

ikke med produktet set på baggrund af den historisk betingede produktion. Dette må dog tages med visse modifikationer: som implicit eller explicit referencegrundlag anvendes en forestilling om en borgerlig ideologi, der dog kun i begrænset omfang specificeres og indsættes i sin konkret historiske sammenhæng (perioden efter revolutionen i 1848). Endvidere må det for en ordens skyld tilføjes, at den beskrivende (omskrivende) tekst ikke er selvkommenterende d.v.s. at dens status som praksis i en given socialitet forudsættes, men ikke beskrives.

Det turde være åbenlyst at dette set i det opridsede principielle perspektiv er ensbetydende med den givne analyses udpræget foreløbige karakter — foreløbig ikke forstået primitivt som de første skridt i en lineært fremadskridende analyse, men dialektisk som et første forsøg på en betydningsfastlæggelse foretaget med bevidstheden om, at der er tale om et "som om", en delvis isolering af værkteksterne, som er betinget af en "accept" af dem som historiske steder, som tingester, det på en eller anden måde er værd at beskæftige sig med.

Til analysens gennemførelse har etableringen af visse operationelle termer været påkrævet. Det drejer sig om en angivelse af forskellige former for kollektive aktører. Det må understreges, at der er tale om en ad hoc-klassifikation, som etableres uden kendskab til allerede foretagne opdelinger af mere eller mindre lignende art inden for sociologien. Ad hoc-præget indebærer også, at det *kun* er de distinktioner, der er nødvendige for den følgende analyse, som angives. Udgangspunktet for den hierarkiske opdeling kan strengt taget ikke kaldes en kollektiv *aktør*. Det vil være mere rimeligt at betegne det blot som flerhed. Hierarkiet ser i øvrigt således ud:

Opdelingen i isotoper og ikke-isotoper (4) flerheder er betinget af, hvorvidt der er tale om en eller anden form for fællesnævner for flerheden eller ej, eller sagt på en anden måde: hvorvidt flerheden kan defineres som klasse eller ej. Prædikateret isotop er således relativt i den forstand, at en flerhed er isotop *i henseende til* et eller flere bestemte kriterier. Næste led i hierarkiet angår spørgsmålet om hvorvidt flerheden er etableret på

baggrund af et fælles projekt, hos de individer, der indgår i den, eller ej. Er der tale om fælles projekt som flerhedskonstituerende faktor, kan dette projekt være funderet på overordnings-/underordningsrelationer eller sideordningsrelationer (5). Endelig kan realiseringen af flerhedens projekt være betinget af flerhedens handlen som flerhed (eksempel: arbejdere i strejke) – flerheden kaldes så integreret – eller den kan ikke være det (eksempel: en buskø, i den forstand, at det for personen x ikke er nogen forudsætning for at komme med bussen, at han/hun indgår i sammenhæng med andre ventende) – flerheden kaldes så ikke-integreret. Af nemhedsgrunde vil en integreret, projektbestemt flerhed, hvor projektet er funderet på underordningsrelationer, blive kaldet en *gruppering*, en integreret, projektbestemt flerhed, hvor projektet er funderet på sideordningsrelationer, en *gruppe* og en ikke-integreret, projektbestemt flerhed, hvor projektet er funderet på sideordningsrelationer, en *serie*.

Før:

"Salammbô"

The historical event, emptied in this subjectivist manner of its inner greatness, has to acquire a pseudo-monumentality by other means. For it is precisely the longing to escape from the triviality of modern bourgeois life which produces these historical themes.

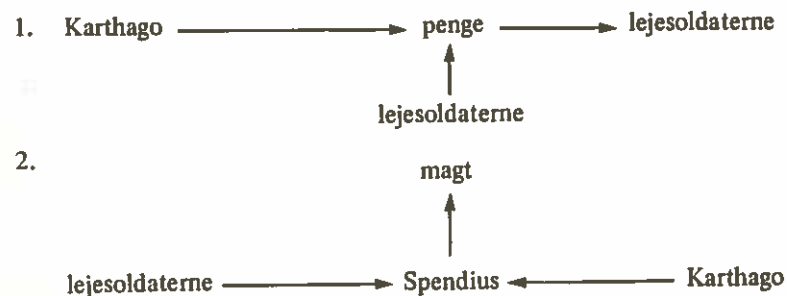
G. Lukacs: The Historical Novel.

Konflikten i "Salammbô" foregår mellem to kollektive aktører (eller aktanter om man vil), det karthageniensiske samfund og barbarerne. Lejesoldaterne (6) er ikke noget samfund. De må nærmest betegnes som en serie af grupperinger (med samme projekt: opnå penge), der er blevet én gruppering ved underordningsrelationen til Hamilcar (evt. andre generaler). Der er ikke tale om permanente produktionsrelationer mellem Karthagos købmænd og lejesoldaterne, men om et tidsbegrænset kontraktforhold. Det er karakteristisk at kontrakten her former sig som diakron implikation: opfyldelsen af lejesoldaternes hjælperfunktion i forhold til Karthagos projekt om at besejre Rom er forudsætningen for lønnen i form af penge. Denne implikation siger noget om magtforholdet ved konflikten begyndelse (Karthago den overordnede størrelse – lejetropperne den underordnede).

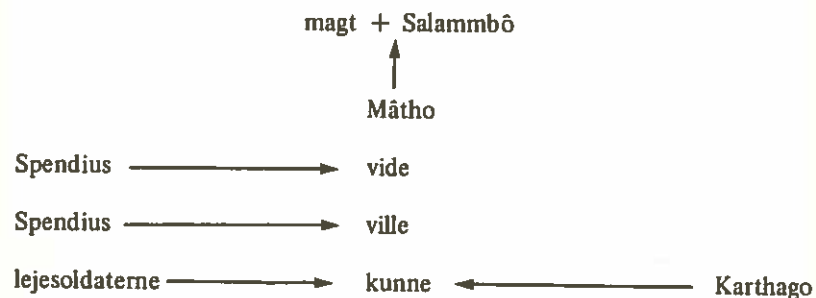
Kontraktrelationens i en vis forstand ekstrasociale karakter bunder i sidste instans i forholdet mellem Karthago og Rom. Dette forhold er ikke defineret ved konjunktive relationer, i form af magt-, produktions- og vareudvekslingsstrukturer. Der er tale om to sociale totaliteter i en konflikt, hvis baggrund (og i den forstand er udgangspunktet absolut ikke ekstra-socialt) er disse totaliteters ekspansioner, deres imperialisme. Denne

momentane og i en vis forstand ekstra-sociale karakter giver konflikten mellem Karthago og lejesoldaterne, der har kontrakten som baggrund, et (i begyndelsen latent) alt-eller-intet præg, den bliver kampen mellem samfund og non-samfund. Dette kan illustreres ved spørgsmålet: Hvad ville der være sket, hvis karthagenienserne straks havde betalt lejesoldaterne de lovede penge? Spørgsmålet bliver ikke mindre relevant af, at pengene faktisk på et vist tidspunkt *bliver* udleveret. Dette er ensbetydende med, at det projekt, der konstituerer barbarerne som gruppering er ved at blive realiseret. Grupperingen er karakteriseret ved ret enkle og entydige kvalifikationer, såsom mangel på penge vs penge og senere sejr vs nederlag (det har også noget med penge at gøre). Denne manglende kompleksitet afgrænser grupperingens funktionssfære: når man har opnået det, man ønsker, opløses gruppen, og man kan gå hver til sit. Idet den er bestemt ved ét afgrænset projekt har den ikke noget dialektisk overskridende forhold til realiseringen af dette. En sådan form for dialektik er snarere knyttet til flerheders indbyrdes relationelle prædikater inden for et givet samfundsmønster med deraf følgende negeringer, poneringer, skiftende semantiske dominansforhold i større narrative sekvenser.

Men pengeuddelingen, der kan forstås som en kommunikationshandling, blokeres af Spendius med det formål, for alvor at igangsætte konfliktforløbet. Denne kommunikationsblokering kan selvsagt ikke forklares ud fra grupperingens projekt. Dette, eller rettere dets manglende realisering, er integreret (7) i Spendius' projekt, det er den individuelle aktør, der giver stødet til, at konflikten latente alt-eller-intet karakter bliver manifest. Dette individuelle projekt har (personlig) magt og rigdom som objekter og mål – eftersom individuel erhvervelse af magten inden for det karthageniensiske samfund for Spendius er umulig – realiseres gennem en negation af dette samfund som samfund d.v.s. gennem en kollektiv aktion. Herved optræder lejetropperne som hjælpere (d.v.s. tildelere af modaliteten kunne) i forhold til Spendius. Dette forhold kan angives ved to aktørmodeller:

Mens der i den første model er tale om et kontraktforhold (giver-modtager), angiver den sidste et kontraktbrud (jvf. den manglende giver-kategori), som udgangspunkt for et konfliktforløb, hvis poler indgår som henholdsvis hjælper og modstander. Spendius har imidlertid ikke engang magt over lejetropperne. Derfor må han alliere sig med en potentiel leder, hvis overordnede projekt (d.v.s. hvis individuelle formål med at fremprovokere krig) er kompatibelt med hans eget. Denne leder finder han i Mâthos skikkelse. Dette kan angives således:

Spendius' tildeling af modaliteterne vide og ville gælder først og fremmest objektet magt, men også i forbindelse med Salammbô som objekt indgyder han Mâtho lysten til at realisere sit ønske.

Spendius' blokering af pengekommunikationen og i det hele taget den kendsgerning, at lejesoldaterne som flerhed indtager en hjælperfunktion i forhold til individuelle projekter, angiver det i og for sig paradoksale faktum, at i denne roman, hvor det vrimler med masseoptrin, massebeskrivelser, masseinteraktion, er individet den dynamiske faktor i konfliktforløbet d.v.s. de socialt signifikante transformationer er genereret af enkeltaktørers kvalifikationer. I og med blokeringen forhindres grupperingen (eller grupperingernes (8)) opløsning som militær flerhed og underordningsrelationerne trækkes kraftigere op. Lejesoldaternes projekter er stort set fra dette tidspunkt identiske med eller funktioner af ledernes.

Senere, nemlig da Hamilcar overtager magten, træder denne underordningsstruktur endnu stærkere frem hos karthagenienserne. Således hedder det om magtovertagelsen (p. 741 I) (9): "tout pliait sous la violence de son génie". Baggrunden er her en anden, idet Karthago allerede udgør et hierarkiseret samfund (i modsætning til barbarernes non-samfund), hvis strukturelle kompleksitet er suspenderet i den ekstraordinære situation, hvor samfundet er truet som totalitet. Alt-eller-intet-konfrontationen fremkalder altså en næsten identisk magtstruktur hos de stridende parter – de er mobiliserede, som det hedder i den militære terminologi.

Over for den manglende kompleksitet i flerhedens struktur står de ledende individer ikke blot som dynamisk faktor, men også som psykologisk differentieringselement. Det er som før nævnt deres projekter (der er genereret af deres individuelle kvalifikationer), som determinerer forløbet d.v.s. at de besidder artikuleret viden og vilje, mens de uarticulerede masser er redskaber, manifesterende modaliteten kunne. For Hamilcar, ligesom for Spendius og tildels for Mâtho, er magt og ære ønskeobjekterne, mens der selvfølgelig i forhold til barbarlederne er sket en ombytning af hjælper- og modstanderstørrelserne. Udtrykkes karakteristikken af flerhedsstrukturen ved, at masserne kun eksisterer som sammenhængende flerheder for de ledende individer som differentierings-elementer, kan man med rimelighed overføre Hjeltslevs form-substansskelnen til denne sammenhæng, idet lederne betegner formen og masserne substansen. Endvidere kan modsætningen mellem Karthago og barbarerne angives ved distinktionen kultur vs natur. Man får da opstillingen:

<u>kulturform</u>	<u>naturform</u>
aktører: Hamilcar, Salammbô Hannon, (Nar'Havas)	aktører: Mâtho, Spendius, Zarxas, Autharite, (Nar'Havas)
<u>kultursubstans</u>	<u>natursubstans</u>
aktører: karthagenienserne	aktører: barbarerne

Når Nar'Havas figurerer både i kultur- og naturkategorien er det selvfølgelig på grund af hans svingen mellem oprør mod og forsoning med Karthago (svarende til funktionel identifikation med det ene eller det andet "samfunds"-monster).

Hos barbarerne er det først og fremmest Spendius, der sidder inde med viden (viden går her mere på snille end dannelse i konventionel forstand), og på baggrund af den giver han, som nævnt, stødet til Mâthos vilje. Mâtho er den egentlige leder (ville) og den stærke (kunne). Hos Hamilcar er de tre modaliteter imidlertid forenet i én skikkelse. Han er det suveræne historiske individ par excellence.

At individet er suverænt betyder i denne sammenhæng, at dets mulighedsfelter (10), ikke mindst dets praksisfelt, er meget omfattende, idet de ikke begrænses af de projekter, der statueres i deres respektive flerheder. Hermed er grunden lagt for et interaktionsmonster, der er overordnet det historiske: *den menneskelige eksistens som sådan*. Slutlinjerne i romanen lyder ikke f.eks.: "Således blev lejesoldaterne udslettet, fordi de historiske betingelser for at knuse Karthago ikke var til stede

(11)", men derimod som bekendt: "Således døde Hamilcars datter af at have rørt ved Tanits slør". Eftersom de historiske individers projekter er de overordnede, mens flerhedernes praksis er integreret i forhold hertil som modaliteten kunne, er spørgsmålet om den sociale transformations mulighed knyttet til individets mulighed for projektrealisering. Det er meget rimeligt at hævde, at "Salammbô" "handler om" krigen på det sociale plan og (først og fremmest) om forholdet mellem Mâtho og Salammbô på det individuelle. Den bestående karthageniensiske samfundorden bliver ikke negeret, og Mâtho opnår ikke Salammbô. Det første er baggrunden for det sidste, og det kan derfor synes naturligt at spørge, hvorfor Karthago vinder krigen. Det er imidlertid tvivlsomt, om det overhovedet er muligt at begrunde dette i de stridende parterers kvalifikationer og arten af de transformationer, de genererer – selv om man selvfølgelig overfladisk set kan tale om Hamilcars dygtighed som feltherre. At karthagenienserne fremstår som undertrykkere over for de omgivende folkeslag og som de "etablerede" over for lejetropperne, mens barbarerne er de undertrykte, de, der mangler, non-samfundet, er ikke i sig selv nogen begrundelse for konfliktens forløb. Derimod er det signifikant, at det er de undertrykte, negationens aktanter, der lider nederlag, ikke mindst da det samme i sidste instans er tilfældet i "L'Éducation sentimentale". Karthago er et imperialistisk kræmmersamfund – lejesoldaterne er dets potentielle negation. Denne negation realiseres ikke. Mâtho efterstræber Salammbô. Hun opnås ikke. Disse forhold er ikke baseret på en historisk konkret analyse. Der er tale om et postulat, der har ontologisk karakter, d.v.s. at det siger noget om muligheden for overskridelse af en given værdimæssigt negativ kvalifikativ struktur. Postulatet kan i korthed karakteriseres ved udsagnet: eksistensen er en skandale, der altså kan betragtes som en vision du monde for de to romaner. Det er selvsagt af betydning for en analyse af historiesynet i "Salammbô" at gøre rede for, hvorledes denne skandale etableres som forløb.

Meget er allerede sagt ved at tale om konfliktens alt-eller-intet-karakter. Forløbet er baseret på ét fundamentalt projekt hos begge implicerede parter: ønsket om endeligt at besejre modparten. Da forløbet ikke overskrider de rammer, der fastsættes ved dette rent negative projekt, er det åbenbart, at man på dette plan kan tale om en lukning af forløbet, der afskærer fra en dialektisk overskridelse af det realiserede projekt. Denne lukning bliver oven i købet ensbetydende med en tilbagevenden til den bestående orden, d.v.s. at man end ikke i denne begrænsede forstand kan tale om en fremadskriden. Benytter man en triade som model:

udspiller konfliktforløbet sig mellem s_1 (det karthageniensiske samfund) og $\bar{s}_1$ (lejetropperne som negation af dette samfund), idet resultatet altså bliver en tilbagevenden til s_1 . Den potentielle negation bliver således ikke gennemført, hvorfor den konstruktive fase (etableringen af s_2 med udgangspunkt i s_1) falder bort. Men inden for rammerne af det fundamentale projekt kunne man udmærket tænke sig forløbet som en dialektisk fremadskriden, hvilket meget enkelt kan angives således:

idet k betegner kvalifikativt kompleks og $\bar{k}$ angiver den rene diakroni, transformationen. Dette er imidlertid ikke tilfældet. Forløbets tilsyneladende vilkårlige og derfor postulerede præg understreges ved kampens bølgen frem og tilbage. Denne bevægelse, der kunne karakteriseres med det franske udtryk *va-et-vient*, hvis resultater i de enkelte situationer (i forbindelse med de forskellige kamphandlinger) er begrundet teknisk udførligt, tager sig set i sammenhæng snarere ud som svingninger i den uarticulerede substans, svingninger, der er igangsat af de historiske individer som dynamiske faktorer, ligesom forløbet som sådan er statueret ved disse individers handlinger.

Den eksistentielle skandale som vision du monde-baggrund for kampforløbets pendulbevægelse har en tvetydig status set i relation til den borgerlige ideologis fundamentale kategorier. På den ene side skildres Karthago som et imperialistisk kræmmersamfund d.v.s. som aksiologisk udpræget negativ størrelse, således f.eks. p. 713 I: "Cette fois pourtant l'ardeur de son avarice l'avait entraînée dans une infamie perilleuse" og p. 730 II: "Tous étaient savants dans les disciplines religieuses, experts en stratagème, impitoyables et riches. Ils avaient l'air fatigués par de longs soucis. Leurs yeux pleins de flammes regardaient avec défiance, et l'habitude des voyages et du mensonge, du trafic et du commandement, donnait à toute leur personne un aspect de ruse et de violence, une sorte de brutalité discrète et convulsive". Der er med andre ord ikke på nogen måde tale om tilsløring af undertrykkelsen endsiges da om fortællerens solidaritet med undertrykkerne. Men i denne påpegnings af udbytningen (der til trods for sin placering i fortiden ikke er fundamentalt forskellig fra den, bourgeoisieit foretager i "L'Éducation sentimentale") er romanen trods alt funderet i den borgerlige ideologi specielt m.h.t. tre aspekter: 1. Den udprægede dyrkelse af det stærkt handlende individs format på godt og ondt (jvf. f.eks. Hamilcars hjemkomst til Mégara) og i forbindelse

hermed de fascinerede udmalinger af kampenes dyriske brutalitet – dette aspekt, hvor den fortrængte dimension i samtidens småborgerlige hverdag (som den klartest manifesteres i "Madame Bovary") vælder frem i fortidsvisioner, har et udpræget fascistisk islæt, og betegner i den forstand i sig selv en kompleks størrelse i form af en reaktion mod borgerlige adfærdsnormer, der blot reproducerer disse adfærdsnormers fundamentale kategorier i rendyrket, ekstremt optrukket tilstand. 2. Afvisningen af muligheden for historisk dynamik forstået som fundamental kvalitativ transformation. Ontologiseringen af historisk betingede og altså historisk relative forhold er en uomgængelig ideologisk operation hos borgerskabet som indehaver af magten (12) – jvf. Barthes-citatet p. 1. Endelig i sammenhæng med dette 3. Den manglende historiske dynamiks fundering i afhistoriserede kvalifikative mangler hos transformationens potentielle subjekt. Denne tankegang er til stede i "Salammbô" (barbarernes uartikulerede dyriskhed), men udtrykkes måske klartest i Pécuchets replik i anledning af Ludvig Napoleons magtovertagelse ("Bouvard et Pécuchet"): "Puisque les bourgeois sont féroces, les ouvriers jaloux, les prêtres serviles, et que le Peuple enfin accepte tous les tyrans, pourvu qu'on lui laisse le museau dans sa gamelle, Napoléon a bien fait! qu'il le baillonne, le foule et l'extermine! ce ne sera jamais trop pour sa haine du droit, sa lacheté, son ineptie, son aveuglement!" "Eksistensens skandale beror med andre ord ikke blot på, at de undertrykte ikke kan ændre den situation, der bevirker undertrykkelsen, men også, og mere fundamentalt, på menneskenes generelle elendighed. De undertrykte er i virkeligheden (d.v.s. af natur) ikke spor bedre end undertrykkerne, de har til syvende og sidst ikke fortjent bedre lod end den, de har fået. Denne holdning kan ikke afgrænses ved henføring til aktøren Pécuchets fordomme, tværtimod indgår den som et grundmoment i begge de her behandlede romaner. Således siger også Dussardier, der ellers i udpræget grad er karakteriseret ved solidaritet med de undertrykte, i "L'Éducation sentimentale" (p. 398): "Les ouvriers ne valent pas mieux que les bourgeois, voyez-vous!"

I betragtning af forløbets karakter i "Salammbô" kan man stille spørgsmålet: Hvad er baggrunden for, at konflikten, der kun består af quasitransformationer, er af et sådant omfang i romanens discours? I en impressionistisk-æstetisk sprogbrug ville man vel sige noget i retning af, at de omfattende beskrivelser af kampens forløb giver romanen dens "bredde" eller "livsnærhed" og for en strukturalistisk betragtning kunne de tænkes at blive placeret som stilistiske fænomener, der ikke var pertinente for analysen af historiesynet. Det er imidlertid rimeligt at hævde, at de i høj grad er det, idet de kan tages som udtryk for, hvad man kunne kalde *falsk historicitet*. I og med at Flaubert fornægter historien som dynamik på det fundamentale niveau, bliver han, da han ikke kan komme uden om at anerkende en eller anden form for historisk

specificitet, nødt til at placere det specifikke som variable til den invariable, der blev betegnet eksistensens skandale (13).

Man kan betegne den flaubertske holdning som eskapistisk i dobbelt forstand: For det første kan romanens historie (den "handler om", refererer til en historisk afgrænset periode) ses som udtryk for Flauberts stadige trang til at være andetsteds, tidsligt og rumligt, hvilket i dette tilfælde vil sige som en negation af det historiske forløb, han er placeret i (14). Han udtrykker det selv således i et brev til Ernest Feydeau: "Peu de gens devineront combien il a fallu être triste pour entreprendre de ressusciter Carthage! C'est la une Thébäide où le dégoût de la vie moderne m'a poussé." For det andet er der tale om en form for eskapisme, der kendetegnes ved en reel fornægtelse af den analytiske holdning, der postuleres. Denne fornægtelse af analysen er baggrunden for det selvmodsigende i Flauberts historiesyn. Som nævnt må han på den ene side anerkende det historisk specifikke, der manifesterer sig forholdsvis umiddelbart, mens han på den anden side fornægter den historiske dynamik, der "opsuges" og afhistoriseres i de eksistentielle vilkår. Som illustration af den "analytiske" selvmodsigelse kan tages den ovenfor citerede passus fra "Bouvard et Pécuchet": eftersom borgerne er grusomme, arbejderne misundelige, præsterne servile, og eftersom folket accepterer alle tyranner, hvis det bare får lov at æde i fred, er det håbløst at søge at ændre samfundet. Den opfattelse, der manifesteres her (og i den citerede Dussardier-replik) går altså ud på, at de undertrykte ikke er værd at kæmpe for, fordi de *er* sådan og sådan, mens den modsatte anskuelsermåde: at de *er* sådan og sådan, fordi de *er* undertrykte, tilsyneladende ikke tages i betragtning. Med andre ord er Pécuchets "klassifikation" (og Flauberts med, må man sige på baggrund af romanerne som helhed) psykologisk – med et næsten zoologisk præg – og ikke sociologisk. Modsigelsen består i det faktum, at klassifikationens subjekter er af sociologisk, det vil her sige historisk-relativ art ("bourgeois", "ouvrier" etc.), mens prædikaterne angiver en akron (d.v.s. ikke tidsfæstet) psykologisk status ("féroce", "jaloux" etc.). Udsagn begyndende med "borgerne er..." eller "arbejderne er..." indikerer for en virkelig analyse (og ikke bare et postulat om en sådan) i det mindste i sidste instans historisk afgrænsede prædikater d.v.s. en anerkendelse af den historiske dynamik. Man kunne i den sammenhæng stille spørgsmålet: hvorfor eksisterer der ikke slaver længere? Det svar, som man kan ekstrapolere fra romanerne, lyder: ganske vist eksisterer der i Frankrig i midten af det 19. årh. ingen slaver mere, men der er stadig undertrykte (i "L'Éducation sentimentale": arbejderne), ligesom magthaverne dengang som nu var mere eller mindre kyniske kræmmere og ligesom folket dengang som nu bøjede sig for den stærkes vilje (15); men dette svar er, det skulle være overflødigt at understrege, ikke analytisk tilstrækkeligt, idet man fortsat kunne

spørge: hvorfor hedder slaverne nu arbejdere (eller evt. lønslaver for at gøre det endnu tydeligere)? etc. . . .

Selv om der i "Salammbô" ikke sker nogen kvalitativ historisk transformation, dels fordi muligheden for fundamentale sociale ændringer generelt fornægtes og dels fordi det aksiologisk positive fundament for en sådan gennemgående ikke er til stede i de undertrykte kvalifikative struktur, er eksistensens skandale trods alt ikke totalt dominerende i romanens univers. På et vist tidspunkt sker der kvalitativ ændring i lejesoldaternes status som flerhed. Om den (flerheden) ved begyndelsen af konflikten betegnes som en gruppering eller som en serie af grupperinger er underordnet, væsentligt er det blot at fastholde, at lejetroppernes konstituering og handlen som flerhed primært sker på baggrund af massernes underordningsrelation i forhold til lederne. Flerhedens struktur og projektrealisering er med andre ord ikke en funktion af lejesoldaternes indbyrdes solidaritet. Imidlertid opstår mod slutningen en sådan solidaritet inden for flerheden, som herved konstitueres som gruppe. Det drejer sig ikke så meget om de venskabsrelationer, der manifesteres efter indespærringen i *Le défilé de la hache* (p. 787 II) — dels er disse af overvejende tosidig karakter, dels er de ikke nødvendigvis knyttet til kampen *mod* Karthago — men først og fremmest om stemningen før det sidste, afgørende slag: "Les colères de leurs compagnons morts leur revenaient à l'âme et multipliaient leur vigueur; ils sentaient confusément qu'ils étaient les desservants d'un dieu épandu dans les cœurs d'opprimés, et comme les pontifes de la vengeance universelle! Puis la douleur d'une injustice exorbitante les enrageait, et surtout la vue de Carthage à l'horizon. Ils firent le serment de combattre les uns pour les autres jusqu'à la mort." (p. 791 II). Også Mâtho indgår i denne solidaritetsfornemmelse med metafysiske overtoner — sideordningsrelationerne dominerer altså på dette tidspunkt over underordningsrelationerne: "La même vision (i.e. om at besidde Salammbô, R.P.) avait assailli Mâtho; mais il la rejeta tout de suite, et son amour, qu'il refoulait, se répandit sur ses compagnons d'armes. Il les chérissait comme des portions de sa propre personne, de sa haine, et il se sentait l'esprit plus haut, les bras plus forts; tout ce qu'il fallait exécuter lui apparut nettement. Si parfois des soupirs lui échappaient, c'est qu'il pensait à Spendius." (p. 792 I). Samme følelse kommer i øvrigt til udtryk i replikkerne, der udveksles mellem Spendius og Autharite, da de hænger på korsene (p. 790 I).

Selv om solidariteten først for alvor vokser frem i undergangens time d.v.s. i en situation, hvor konfliktens alt-eller-intet-karakter tilspidses, kunne man ud fra en isoleret betragtning af "Salammbô" fristes til at betragte selve solidaritetens mulighed overhovedet som et glimt af håb. Hvis den negation af det karthageniensiske samfund, som lejetropperne ønsker, og som er forudsætningen for opbygningen af et nyt samfund, var

blevet realiseret, kunne denne solidaritet tænkes at være fundamentet for negationens negation (s 2), for et nyt og bedre samfund. Man ville da have triaden realiseret:

Spørgsmålet om solidaritetens placering i den sociale transformations sammenhæng leder over i beskæftigelsen med "L'Éducation sentimentale", hvor der faktisk finder en sådan transformation sted.

Nu:

"L'Éducation sentimentale"

For at danne februarrepublikken med dens indrømmelser til socialismen udkrævedes der i sin tid en kamp, ført af proletariatet i forening med bourgeoisiet mod kongedømmet; nu var den næste kamp nødvendig, for at republikken kunne blive skilt fra de socialistiske indrømmelser, for officielt at forme den *borgerlige republik* som den herskende. Med våben i hånd måtte bourgeoisiet tilbagevise proletariatets krav. Og den borgerlige republiks virkelige fødested er ikke *februarsejren*, det er *juninederlaget*.

Karl Marx: Klassekampene i Frankrig.

Det fremgår af "Salammbô"-analysen, at projektetableringen i forbindelse med flerhederne i den historiske roman er fundamentalt udialektisk i den forstand, at massernes projekter er identiske med eller funktioner af lederne. Derimod er der tale om en gensidighed i realiseringen af projektet, idet lederne kunnen er betinget af massernes medvirken, men også denne gensidighed er af meget simpel og overskuelig art.

Sætningen "tout pliait sous la violence de son génie", der bruges om Hamilcar, kunne næppe have stået i "L'Éducation sentimentale". De sociale monstre, flerhedsstrukturerne, er mere komplekse. Den overskuelige og udialektiske grupperingsstruktur er erstattet af heterogene flerheder, serier, grupperinger og grupper af forskellig art og i forskellig målestok i forskellige sammenhænge. Dermed får det psykologisk differentierede individ ganske andre historiske dimensioner. Det er nu ikke i samme forstand den dynamiske faktor, idet dets projekt- og praksisfelt i høj grad

afgrænses af den sociale sammenhæng (et iøjnefaldende eksempel er M. Dambreuse, hvis fremtræden "justeres" efter de politiske omskiftelser). Forskellen skyldes ikke kun en forskel i det fortidige og det nutidige samfunds opbygning. Således har Karthago faktisk en relativt kompleks social og politisk struktur. Men det er ikke konflikterne inden for denne struktur, der er i fokus – dens interne distinktive træk suspenderes i ret udstrakt grad, idet den trues som totalitet. Vel er der visse brydninger mellem overklassen i Karthago og Hamilcar, men de spiller en ganske underordnet rolle i forbindelse med de sociale transformationers problematik i den givne sammenhæng. Hvad angår de såkaldte mangeurs-des-choses-immondes, som går over til barbarerne, dannede de allerede inden for det karthageniensiske samfund et slags isoleret non-samfund. Derimod er revolutionen i 1848 i udpræget grad en social konflikt og ikke bare en krig, hvor to grupperinger (hære) bekæmper hinanden til den ene destrueres. De væsentlige modifikationer i det psykologisk differentierede individs suverænitet i den sociale sammenhæng medfører, at beskrivelsen af de såkaldt almenmenneskelige forhold, hvor de fundamentale relationelle prædikater pr. definition ikke determineres af de sociale flerheders projekter, i ret vid udstrækning må isoleres fra den sociale sammenhæng. I modsat fald ville disse forhold nødvendigvis blive af-ontologiserede. Frédéric Moureaus' livsløb er i temmelig høj grad "ekstra-historisk", hvilket ikke kan siges om den del af Hamilcars og Mâthos, der beskrives i "Salammbô". Selv om Frédéric naturligvis som alle aktørerne i "L'Éducation sentimentale" indgår i sociale sammenhænge, indskrænker hans projektfelt sig til jeg-du relationer eller personlige ambitioner. Aktanten for aktøren Fréderics projekter er aldrig en gruppe.

Men selv om "L'Éducation sentimentale" er centreret om denne aktør, der ikke har og ikke kan have det historiske individs dimensioner, og hvis ontologiserede prædikater derfor ikke i væsentlig grad interagerer med socialt signifikante helheders prædikater, er hans livsforløb afgjort ikke betydningsløst i forbindelse med en analyse af historiesynet. Dels bestemmes historieforløbet negativt ved denne individuelle isolation, og dels er sagen den, at de individuelle (d.v.s. Fréderics) og de kollektive transformationer i det væsentlige er homologe (jvf. "Salammbô"). Dette er ikke nogen tilfældighed, idet romanens udgangspunkt for forklaring af de kollektive transformationer også i sidste instans er individet ikke som leder, men som gruppe/serie-element. Dette betyder, men på en noget anden måde end i "Salammbô", historiens opslugning i eksistensens skandale.

Fréderics forhold til omverdenen er karakteriseret ved en udpræget statisk aksiologi (det være sig intellektuelt eller affektivt). Dynamik forstået som en række sammenhængende situationsoverskridelser indebærer en form for binding til de situationer, der overskrides, en dialektik i

forholdet mellem subjektive og objektive faktorer, som ville medføre kraftige skår i de mystifikationer, Frédéric omgiver sig med – hans drømmerier, hans kærlighedsopfattelse, hans ofte naive ambitioner o.s.v. Med andre ord har Frédéric som de fleste af Flauberts personer særdeles svært ved at tåle den virkelighed som ikke statueres af den rene subjektivitet. Det er således karakteristisk, at hvor Fréderics relation til en anden aktør, nemlig Rosanette, er overvejende funktionelt betonet, har denne relation karakter af en slags "fortæring" d.v.s. af momentanitet (16). Da en udpræget affektiv og ikke blot sanselig sympati kommer ind i billedet, bliver situationen "farlig" d.v.s. virkelighedsforpligtende, den består ikke kun i momentane fortæringsfunktioner, men i gensidighed, der oven i købet i meget konkret forstand resulterer i en syntese – en forpligtelse – nemlig barnet, som Rosanette føder. Det farlige ved denne binding til en anden eller noget andet, til en konkret eksistenssituation, som tvinger til at "forholde sig", er dens ophævelse af mulighedsfelternes ideelt set ubegrænsede omfang.

Dette hænger sammen med – men er ikke identisk med – en af den borgerlige ideologis fundamentale mystifikationer, udtrykt i sætningen: man kan, hvad man vil. Mens Fréderics holdning betegner en isolation i den rene subjektivitet, tilkendegiver det nævnte udsagn, at subjektiviteten kan realisere sin aksiologi i forhold til omverdenen d.v.s. at det faktisk refererer til det historiske individ i rendyrket form. Frédéric-skikkelsen betegner ganske vist en erkendelse af dette postulats manglende holdbarhed, men denne erkendelse er ikke ensbetydende med en negation af postulatets fundament: opfattelsen af individet som suveræn, autonom størrelse. Stærkt handlende individer som Hamilcar og (med modifikationer) Mâtho står kun i en vis forstand i kontrast til Frédéric, der er ude af stand til konsekvente forsøg på at realisere sine i øvrigt temmelig diffuse projekter, idet de alle tre står i et fundamentalt udialektisk forhold til de sociale flerheder, de indgår i, de to første på grund af deres status som grupperingers projekt-determinerende faktorer, den sidste på grund af sin manglende evne/vilje til virkelighedsforpligtelse. Det sidste indebærer også fornægtelsen af indgåen i permanente flerhedsrelationer (herom senere). Der er altså også i forbindelse med aktøren Frédéric tale om en tvetydig holdning til den borgerlige ideologi. Dette gælder også en anden side af samme sag: det funktionelle (væren-i-verden) og det aksiologiske positive (det ideale) er nærmest alternativer, hvilket for Fréderics vedkommende illustreres gennem forholdet til henholdsvis Rosanette og Mme Arnoux. Dette er selvfølgelig blot endnu en variation over eksistensens skandale: man kan ikke realisere sin fundamentale aksiologi. Den individuelle praksis er forbundet med overfladiskhed og momentanitet, og den forudsætter en reificering af projektets objekt (jvf. f.eks. det gængse udtryk "realpolitik"). Dette er billedet på det "faldne" historiske individ.

Mens konflikten i "Salammbô" var ekstra-social (i betydningen: ikke udgået af permanente sociale relationer) og karakteriseret ved de historiske individer som dynamiske faktorer, er der i "L'Éducation sentimentale" tale om klassekamp d.v.s. konflikt på baggrund af produktionsrelationer, der er af en sådan art, at enkeltindividet ikke kan optræde suverænt som projektkonstituerende faktor. Selv Ludvig Napoleon optræder i romanens sammenhæng blot som inkarnationen af storfinansens ønske om at knuse den borgerlige republik (hvad han i realiteten efter alt at dømme også var), således som det f.eks. udtrykkes p. 347: "et, maintenant qu'on était débarrassé des vaincus, on souhaitait l'être des vain-queurs". For individet forudsætter socialt signifikant handling således en form for gruppesolidaritet, her ensbetydende med klasseidentifikation. En sådan ligger Frédéric fjernt. Det nærmeste han kommer til en socialt signifikant handling (der ganske vist kun er verbal) er oprinnet hos Dambreuse p. 239 ff, jvf. følgende replik: "D'ailleurs, quand le souverain manque au contrat, la justice veut qu'on le renverse.". Hans udfald forsvinder imidlertid i repressiv tolerance. Når Fréderics aksiologi her og i øvrigt forbindes med de stridende klasser, sker det ud fra en tilskuerposition, der ikke anfægter den individuelle integritet. Den kan i forbindelse med oprørerne (i februar) være knyttet til en almindelig vag humanisme – kongedømmets undertrykkelse af borger- og arbejderklassen er "uretfærdig" (jvf. udtrykkene "contrat" og "justice" i citatet ovenfor) – eller til simpel overfladeæstetik, således nyder han gadekampene som et skuespil, p. 288: "Frédéric, pris entre deux masses profondes, ne bougeait pas, fasciné d'ailleurs et s'amusant extrêmement. Les blessés qui tombaient, les morts étendus n'avaient pas l'air de vrais blessés, de vrais morts. Il lui semblait assister à un spectacle.". Undertiden er der tale om direkte foragt for oprørerne, f.eks. i forbindelse med den mislykkede optræden i en politisk klub p. 309: "Mais quels ânes, quels crétins! Il se comparait à ces hommes, et soulageait avec leur sottise la blessure de son orgueil.". Hvad hans forhold til overklassen angår, er der i udstrakt grad tale om foragt for Dambreusekredsens naragtigheder, men denne foragt er ikke funderet i en politisk overbevisning, men snarere i en form for common sense psykologi, og på et vist tidspunkt viger den for personlige ambitioner og status-benovelse (jvf. forholdet til Mme Dambreuse).

En vedvarende solidaritet med en given gruppe er en umulighed for Frédéric, idet det kollektive projekt ville være ensbetydende med en desindividualisering og dermed en devirtualisering i forbindelse med det enkelte individs projektfelt. Dette ville således medføre, at Frédéric måtte opgive illusionen om et ubegrænset projekt- og praksisfelt. Den fundamentale forankring i jeg-du relationer, der enten former sig som momentan "agression" (fortæring) eller ikke-funktionel affektion, og den deraf følgende mangel på gruppesolidaritet kommer meget klart til udtryk i de

to følgende citater: "et ils entraient dans la rue Caumartin, quand, tout à coup, éclata derrière eux un bruit pareil à un craquement d'une immense pièce de soie que l'on déchire. C'était la fusillade du boulevard des Capucines.

– "Ah! on casse quelques bourgeois" dit Frédéric tranquillement, car il y a des situations où l'homme le moins cruel est si détaché des autres qu'il verrait périr le genre humain sans un battement de coeur." (p. 285) og "– Oh! je les connais, leurs manifestations. Mille graces! j'ai un rendez-vous plus agréable." (p. 277). Ligeledes er modsætningen mellem jeg-du relationen og grupperelationer stillet meget explicit op i forbindelse med Fréderics og Rosanettes ophold i Fontainebleau, mens juni-kampene foregår i Paris, og det er i den forbindelse karakteristisk, at det er det *individuelle* forhold til Dussardier, der får Frédéric til at tage ind til byen.

Serien af "venner" omkring Frédéric er imidlertid mere funktionelt involveret i de politiske stridigheder. Selv om Frédéric uomtvisteligt er romanens hovedaktor, spiller denne serie en ganske væsentlig rolle for beskrivelsen af det historiesyn, der manifesteres i romanen. Der er tale om aktører, der kvalifikativt og funktionelt indgår i de socialt signifikante grupperes konfrontation, ikke som tilfældigt udplukkede enkeltelementer, men som signifikante måder at forholde sig til konflikten på. Dette hænger sammen med Flauberts individualistiske og ontologiske udgangspunkt. Den sociale konflikt bringes til veje i kraft af, at en række enkeltindivider *momentant* konstituerer en flerhed med et afgrænset projekt, men det kollektive projekt er under alle omstændigheder integreret i de enkelte aktørers projekter i en temmelig absolut forstand. Man (det vil i romanen sige de psykologisk differentierede aktører) fører således ikke så meget klassekamp, fordi man ønsker et nogenlunde fastlagt socialt signifikant resultat, men af alle mulige, mere eller mindre egocentriske grunde. Dette faktum må dog uddybes i forbindelse med karakteristikken af de aktører, der indgår i den nævnte flerhed omkring Frédéric. Det kan således (rent bortset fra Dussardier) synes urimeligt at tildele Sénécal kvalifikationen egocentrisk i denne sammenhæng. I en mere subtil brug af ordet er dette imidlertid ikke helt misvisende. Til klarlæggelse af dette er det nødvendigt at fastholde begrebet det historiske individ, der angav den dynamiske faktor i "Salammbô". Det historiske individ er projektdeterminerende for flerheden. Som tidligere nævnt er dette imidlertid ikke i samme udstrækning muligt for et enkelt individ i "L'Éducation sentimentale" på grund af de sociale sammenhænges større kompleksitet. Individet handler ikke som i fortiden på baggrund af en suveræn vilje (modaliteten ville) eller som rent og skært redskab (modaliteten kunne), men derimod, forudsat at det overhovedet handler, i samspil med en eller flere sociale helheder. Det suveræne individ kan imidlertid, som det er tilfældet i forbindelse med Sénécal, erstattes med det suveræne princip, den absolutte autoritet. At

Sénécal i et og alt handler derefter fremgår f.eks. af hans optræden som opsynsmand inden for det mikrounivers, der udgøres af Arnoux's fabrik – selv om han får fiasko i rollen. Ligesom det var tilfældet i "Salammô" bliver "folket", "masserne", rene objekter, der skal styres ud fra meget skematiske retningslinjer (ligesom en hær) – jvf. i øvrigt den kendsgerning af Sénécal er matematiker. En sådan betragtningsmåde fremstår som overmenneskelig og som følge heraf umenneskelig, hvorfor den også sluttelig kan realiseres som et forsvar for tyranniet i Ludvig Napoleons skikkelse, eftertrykkeligt illustreret ved Sénécal's drab på Dussardier, den eneste, der skildres som sand forkæmper for de undertrykte. I noget afsvækket og nærmest latterlig form forekommer tilknytningen til et absolut princip i forbindelse med Pellerin – her er det blot den mere uskyldige Kunst, det drejer sig om.

Deslauriers' magtambitioner er mere direkte individcentrerede: "Deslauriers touchait à son vieux rêve: une rédaction en chef, c' est-à-dire au bonheur inexprimable de diriger les autres" (p. 179). Men anti-dialektikken, den suveræne individuelle vilje – hvad enten den isoleres fra praksis eller søges gennemført uden modifikationer (henholdsvis Frédéric og Deslauriers) – spiller fallit: "Ils avaient manqué tous les deux, celui qui avait rêvé l'amour, celui qui avait rêvé le pouvoir. Quelle en était la raison? – "C'est peut-être le défaut de ligne droite", dit Frédéric. – "Pour toi, cela se peut. Moi au contraire, j' ai péché par excès de rectitude, sans tenir compte de mille choses secondaires, plus fortes que tout. J'avais trop de logique, et toi de sentiment." Puis ils accusèrent le hasard, les circonstances, l'époque ou ils étaient nés." (jeg fremhæver).

Også Regimbart har et fundamentalt udialektisk forhold til de sociale sammenhænge. Som det er tilfældet med Frédéric er de relationelle prædikater, der kan knyttes til ham, isolerede fra den sociale praksis, men mens der for Frédéric's vedkommende er tale om en affektivt ("sentiment")-domineret centrering om jeg-du relationer til Mme Arnoux, er der i forbindelse med Regimbart tale om goldt kværlanteri, der i stadig stigende grad bliver fikse (d.v.s. udialektiske) ideer (såsom at problemerne løses, hvis man erobrer Rhinen).

Når man kalder de nævnte aktørers forhold til omverdenen udialektisk, må det understreges, at der på den anden side kan være tale om to fundamentalt forskellige former for dialektik. Den ene er repræsenteret ved aktører som Arnoux, Martinon, Hussonnet og Dambreuse, idet den dialektiske bevægelse her består i at subjektet på en gang indordner sig under og forsøger at realisere sit individuelle projekt inden for en given klasse. Gensidigheden i subjekt-omverden-relationen er således til stede inden for de fastlagte historisk-sociale rammer, og subjektets integrerende projekt er en stræben efter individuel social status (Deslauriers har samme projekt, men er fanget i billedet af det historiske individ, han mangler sans

for denne smidigheds-dialektik). Den anden form for dialektik svarer til det, Hegel og Marx benævner som sådan, altså den historiske progression. Der er her ikke tale om forholdet mellem et givet subjekt og en given klasse, således at der opstår en individuelt subjektiv dynamik, men derimod om en given klasse, der inden for en social struktur fungerer som potentiel negation eller overskridelse af denne struktur. Som det fremgår af dette skrift beskrives denne sidste form for dialektik imidlertid ved eksistentielle invariable hos Flaubert.

Projekterne og flerhedsrelationerne hos de aktører, der kan ses i relation til den sociale konflikt, kan angives i følgende to skematiske opstillinger. Et par bemærkninger må gøres i forbindelse med disse skemaer: I og II. Ad I: 1. modaliteten *kunne* hos Sénécal: Sénécal er ikke i stand til at realisere folkets vel, set ud fra romanens aksiologi. Derimod kan det siges at være tilfældet ud fra hans egne præmisser: folkets vel er en autoritær styreform, manifesteret i det historiske individ (idet Ludvig Napoleon for Sénécal fremstår som et sådant). 2. modaliteten *vide* hos Dussardier: denne er til stede for så vidt som Dussardier ved, at det er folkets vel, han ønsker. Derimod har han ikke nogen klar forestilling om, hvilke politisk-sociale faktorer, folkets vel forudsætter. Han indgår i den negerende handlings solidaritets, mens negationens negation for ham er uoverskuelig – jvf. hans tvivl i forbindelse med unikampene. 3. modaliteterne *vide* og *ville* hos Regimbart: også disse er kun i en vis forstand til stede. Det er nemlig uklart, hvad Regimbarts overordnede projekt egentlig er, eller rettere, det er ret tvivlsomt, om han overhovedet har noget – han fortaber sig i overvejelser over modaliteten *kunne*, uden tilsyneladende at vide, hvad denne kunnen skal bruges til.

Ad II: Skellet mellem borgerskab og overklasse (småborgerskab og storborgerskab) er her stort set identisk med skellet mellem tilhængerne af den borgerlige republik på den ene side og legitimister og orleanister på den anden – hvilket selvfølgelig ikke er ensbetydende med at en acceptabel sociologisk klasseopdeling kan foretages ud fra det kriterium. Det er i den sammenhæng værd at bemærke Flauberts individualiserede fremstilling af storfinansens udnyttelse af den borgerlige republik mod proletariatet: Arnoux, der optræder som forsvarer for republikken mod proletariatets anslag, bliver i sine forsøg på at "spille spillet" med allehånde kneb inden for de sociale rammer, som republikken afstikker, i sidste instans offer for de immanente socio-økonomiske mekanismer, som storfinansens drager fordel af, og som illustrerer republikkens fungeren på storfinansens præmisser.

Som tidligere nævnt ligger "L'Éducation sentimentale" i kraft af den sociale transformation, der faktisk finder sted, i forlængelse af problematikken i "Salammô". Her blev solidariteten som mulighed antydet, men resultatet i form af en negation af det bestående karthageniensiske

P R O J E K T

I:

objekt ↑ Mme Arnoux	↑ Frédéric	+	+	+
folkets vel ↑ Sén.	↑ Sén.	+	+	(-)
social status (magt) ↑ Desl.	↑ Desl.	+	+	+
folkets vel ↑ Duss.	↑ Duss.	(+)	+	+
social status (prestige) ↑ Pell.	↑ Pell.	+	+	+
(folkets vel) ↑ Regimb.	↑ Regimb.	(+)	(+)	+
kvindens frigørelse ↑ Vatnaz	↑ Vatnaz	+	+	+
social status ↑ Arnoux	↑ Arnoux	+	+	+
social status ↑ Martinon	↑ Martinon	+	+	+
social status ↑ Husson.	↑ Husson.	+	+	+
social status ↑ Dambr.	↑ Dambr.	+	+	+
social status ↑ Roque	↑ Roque	+	+	+
↑ vide				
↑ ville				
↑ kunne				

II:

R E L A T I O N   T I L   F L E R H E D

aktor	flerhed	konjunktion				disjunktion
		ensidighed		gensidighed		manglende
		over-ordnet	under-ordnet	over-/under-ordnet	side-ordnet	
Fréd.	alle klasser					manglende flerhedsen-gagement
Sén.	de undertrykte	det absolutte princip			(solidaritet med de undertryktes sag)	
Desl.	især de undertrykte	individuel magt				
Duss.	de undertrykte				affektiv solidaritet	
Pell.	alle klasser	kunsten som det absolutte				i sidste instans manglende flerhedsen-gagement
Regimb.	alle klasser					i sidste instans manglende flerhedsen-gagement
Vatnaz	kvinderne som undertrykte				(solidaritet)	
Arnoux	borger-skabet				følge "spilletts regler"	
Mart.	over-klassen				følger "spilletts regler"	
Huss.	over-klassen				følger "spilletts regler"	
Dambr.	over-klassen				følger "spilletts regler"	
Roque	borger-skabet og overklassen				følger "spilletts regler"	
Cisy	over-klassen					nærmest manglende flerhedsen-gagement

samfund blev ikke tilvejebragt. Spørgsmålet om, hvad der kunne ske, hvis negationen blev gennemført, bliver på sin vis besvaret i "L'Éducation sentimentale".

Hvorvidt de undertrykte som flerhed er funderet på sideordnings- eller underordningsrelationer spiller en mindre rolle. Det væsentlige for forståelsen af den sociale dynamik, der manifesterer sig, er analysen af forholdene vedrørende projektet i dets individuelle og kollektive aspekt. Det blev omtalt, at de sociale grupper (eller grupperingers) projekter er integrerede i aktørernes individuelt forskellige projekter. Sagt på en anden måde: individerne indgår i en praksis-rettet flerhed, fordi dette er forudsætningen for gennemførelsen af en historisk transformation, respektive forhindringen af en sådan, men kollektiviteten er midlet, ikke målet — for overklassen midlet til at sikre, at de forskellige økonomiske magthavere kan fortsætte udbygningen af underklassen i indbyrdes konkurrence, for oprørerne midlet til den individuelle realisering af kortsigtede behov eller fritsvævende drømmerier af forskellig art (jvf. i øvrigt den fagligt betingede individualisme, der kommer til udtryk i de utallige deputationer, der sendes til den provisoriske regering). Når de integrerende individuelle projekter er så forskellige som de er, er dette ensbetydende med oprørernes splittelse under den proces, som betegner negationens negation, den konstruktive fase. Ganske vist splittes oprørerne ikke op i enkeltindivider under transformationens anden fase, men i to grupper — borgerskabet og proletariatet, men denne splittelse beskrives ikke som en historisk betinget klassekamp. Analysen er også her i vid udstrækning erstattet med ontologiserede postulater, således at de divergerende individuelle projekter og klassekampen kan opfattes som to sider af samme sag: uenighed, der fører til handlingslammelse, og som derfor er en eksistentiel skandale (det, at flere meninger om samme sag umuliggør handling eller i hvert fald dømmer den til at mislykkes, understreges til fulde i "Boulevard et Péouchet"). Denne holdning er ikke ensbetydende med en seen bort fra undertrykkelsen, men den angiver massernes manglende evne til overblik over to faser i transformationen og til konsekvent, samlet handling ud fra dette overblik som baggrunden for den aborterede samfundsomvæltning. Splittelsen får et nærmest grotesk præg i beskrivelsen af mødet i en revolutionær klub (p. 302 ff), hvor alle råber i munden på hinanden i deres individuelle stræben efter at høste laurbær som oratorer. Der tales også om det umyndige folk i følgende Frédéric-replik til Deslauriers (p. 370), hvor tilliden til det historiske individ som løsningsmulighed også dukker op: "L'étincelle manquait! Vous étiez simplement de petits bourgeois, et les meilleurs entre vous, des cuisines! Quant aux ouvriers, ils peuvent se plaindre; car si l'on excepte un million soustrait à la liste civile, et que vous leur avez octroyé avec la plus basse flagornerie, vous n'avez rien fait pour eux que des phrases! Le livret demeure aux mains du patron, et le salarié

(même devant la justice) reste l'inférieur de son maître puisque son parole n'est pas crue. Enfin la République me paraît vieille. Qui sait? Le Progrès, peut-être n'est réalisable que par une aristocratie ou par un homme? L'initiative vient toujours d'en haut! Le peuple est mineur, quoi qu'on prétende!" Troen på det historiske individ som dynamisk princip modificeres dog snart kraftigt hos Frédéric, nemlig da han konfronteres med denne tankegang i rendyrket form hos Sénécals, p. 374: "Sénécals se déclara pour l'Autorité; et Frédéric aperçut dans ses discours l'exagération de ses propres paroles à Deslauriers."

Første stadium i det sociale forløb, etableringen af den borgerlige republik, kan angives således:

Negationen af k (kongedømmet) har borger- og arbejderklassen som aktører, mens negationens negation udelukkende har borgerskabet som aktør. Arbejderklassen kan på den baggrund betegnes som negerende potential i forhold til republikken. Negationsforsøget finder faktisk sted (juniorstanden), og hvis den var lykkedes, ville udgangspunktet for en eller anden form for arbejderrepublik have været til stede, hvilket kan angives således (17):

I stedet for dialektikken som progression, der ikke realiseres, manifesteres imidlertid, hvad man kunne kalde en regressiv dialektik (en va-et-vient bevægelse af en anden art end i "Salammbô"):

idet k i slutpositionen ikke betegner konge-, men kejserdømme — hvilket fundamentalt set er uden betydning.

Det endelige resultat af det, der lignede en historisk transformation, altså en åbning mod noget nyt, bliver tværtimod en historisk lukning. I stedet for den dialektiske fremadskriden får man en pendulbevægelse. Det svar, der i "L'Éducation sentimentale" gives på "Salammbô's åbne spørgsmål om muligheden for at omsætte gruppesolidariteten i historisk praksis, lyder i korthed således: den historiske konfrontation og destruktion kan meget vel være gruppekonstituerende, konstruktionen, den historiske videreførelse er gruppeopløsende og bliver derfor til en reintegrationsproces. Den oprindelige samfundsorden, der var truet ("Salammbô") eller ligefrem negeret ("L'Éducation sentimentale"), genetableres.

Hvis historiesynet tages i videste forstand som synet på projekter og projektrealiseringer, optræder dialektikkens negation overalt i forfatterskabet, på det individuelle plan manifesteret enten ved objektets uopnåelighed (jvf. Frédéric → Mme Arnoux) eller ønskerelationens manglende permanens (jvf. Frédéric → Rosanette).

Men det, at det ikke kan være anderledes, forlenes i de to romaner med en fernis af falsk historicitet. I "Salammbô" er de historiske individer placeret i omfattende mulighedsfelter, således at deres funktionelle suverænitet forlenet med modaliteten kunne i massernes skikkelse stort set kun er begrænset af modstandernes handlinger. De poler, som aktørernes funktioner afgrænses ved, *projekt* → *projekt ikke realiseret*/*projekt realiseret*, forbliver permanente m.h.t. det investerede indhold, således at kampens alt-eller-intet-forløb i dets ekstra-socialitet angiver den simple kausalrelation (der som nævnt ikke er andet end et postulat) mellem polerne. For aktørerne på det individuelle og kollektive plan, hvis udgangssituation defineres ved en mangel, munder forløbet ikke ud i nogen ophævelse af mangelen. Det samme er tilfældet i "L'Éducation sentimentale", hvor der ganske vist er tale om mere komplekse sociale negerings- og poneringsmønstre, hvilket imidlertid ikke betyder nogen ændring i billedet af den historiske dynamik. Men kompleksiteten medfører, at *projekt* → *projekt ikke realiseret* ikke på samme måde bliver en én gang for alle fastlagt ramme for romanens forløb. Dette gælder på det socialt signifikante plan (jvf. beskrivelsen af dialektikkens abort ovenfor), men det gælder ikke mindre i forbindelse med enkeltaktører og her frem for nogen Frédéric. Man kan tale om svingninger mellem *projekt*, *projekt ikke realiseret*, *projekt suspenderet*, *projekt genetableret* i forskellige kombinationer, eller sagt på en anden måde: projektrealiseringen manifesterer sig ikke som ét sammenhængende forløb. Det må dog understreges, at der kun er tale om en gradsforskel mellem romanerne, men en gradsforskel, der præger deres specifikationer af den fundamentale vision du monde: eksistensen er en skandale.

For Flaubert, der står i en bestemt historisk sammenhæng, horer det suverænt handlende individs format på godt og ondt fortiden til. Denne fortid kan imidlertid "genetableres" eller rettere produceres i kraft af litteraturens handling. Fordoblingsfiktionen bliver til litteraturens maskerade. Der er her overensstemmelse mellem meta-tekst og fingeret objekttekst, mellem *histoire* og *discours* for så vidt de begge manifesterer den individuelle handlings mulighed. *Histoire*-handling og *discours*-handling, kampens praksis og skriftens praksis, angiver begge interioritetens mulighed for exteriorisering (18). Denne overensstemmelse problematiseres imidlertid i "L'Éducation sentimentale" i forbindelse med diskrepansen mellem interioritet og exterioritet hos Frédéric. Romanen (*discours*'en) "handler om" (bl.a.) manglende evne til handling. Handlingens mulighed begrænses altså til *discours*-planet i form af det skrivende subjekts exteriorisering, men endnu er der i "L'Éducation sentimentale" tale om, ikke bare *discours*'ens handlen, men dens handlen *om*. Skriftens praksis udover en mimetisk funktion, ligesom den indgår i en anden praksis-sammenhæng: Flauberts eksistentielle historie, hvor diskrepansen mellem interioritet og exterioritet også er fremtrædende (19). Denne placering i socialiteten (de to historieførløb) forhindrer imidlertid skriftens absolutte suverænitet. Den euforiske drøm om frigørelse fra socialiteten, som findes hos Flaubert, er en drøm om en litteraturens maskerade uden noget bag maskerne. Det hører også på dette plan til Flauberts *mauvaise foi*, at en sådan negation af samfundet, in casu det borgerlige samfund, betegner rendyrkningen af en fundamental kategori i borgerskabets ideologi: forsøget på at gøre skriften til fravær i betydningen stigen ud af historien, til trods for at den uomgængeligt er i verden.

29/4-70
Ralf Pittelkow
Gammeltoftsgade 24⁴
1355 København K.

Noter

- (1) Relationelle prædikater er sådanne, der betegner en given aktors forhold til andre aktører (hvilket f.eks. kan noteres A(had)B), mens singulære prædikater altså ikke angiver interpersonelle relationer (f.eks. A(dum)). Jvf. i øvrigt min artikel "Skitse til en handlingsmodel", poetik II 4.
- (2) Begrebet det litterære værk som historisk sted angiver ganske enkelt, at man i en given historisk epoke (som altså er temmelig omfattende) opererer med et produkt, der kaldes litterært værk.
- (3) Det meget vage begreb multidimensionalt skal blot understrege kompleksiteten i den interaktionssammenhæng, som værket indgår i.
- (4) Begrebet isotopi er hentet fra Greimas og betyder omtrent semantisk sammenhæng.
- (5) Spørgsmålet om, hvordan projektet etableres inden for flerheden, rummer selvfølgelig også problematikken omkring begreber som manipulation og indoktrinering.
- (6) Ordene "lejetopperne" (eller "lejesoldaterne") og "barbarerne" vil i det følgende blive brugt i flæng.
- (7) Et projekt er integrerende i forhold til et andet, når realiseringen af dette andet projekt er forudsætningen for realiseringen af det første. Det andet projekt siges at være integreret i det første. Jvf. ovennævnte artikel i poetik II 4.
- (8) Strengt taget er der tale om en serie af grupperinger, men denne præciserende formulering er ikke nødvendig for forståelsen af det givne forløb.
- (9) Sidehenvisningerne i forbindelse med "Salammô" refererer til Seuil-udgaven af "Oeuvres complètes", mens de i forbindelse med "L'Éducation sentimentale" refererer til Classiques Garnier-udgaven.
- (10) I forbindelse med generation af en transformation kan man, svarende til modaliteterne *vide*, *ville*, *kunne* tale om tre mulighedsfelter: et informationsfelt, et projektfelt og et praksisfelt, jvf. poetik II 4.
- (11) Dette er selvfølgelig ikke kun et spørgsmål om behandlingen af selve konfliktforløbet, men også om selve konfliktens ekstra-sociale karakter.
- (12) Lukacs sætter i *The Historical Novel* den borgerlige historieopfattelses fortrængning af den historiske dynamik i forbindelse med forskrækkelsen over truslen fra proletariatet i 1848.
- (13) Dette er fuldstændigt parallelt med den myte om det eksotiske, som Roland Barthes beskriver i sit essay "Det fortabte kontinent" i *Mytologier*.
- (14) Dette fænomen giver Sartre en udmærket beskrivelse af i sin i det hele taget meget anbefalelsesværdige artikelserie "Du poète à l'artiste", *Les Temps Modernes*, august, september, oktober 1966. Også den anden form for eskapisme beskrives her.
- (15) Selv om den stærke ikke i den nutidige sammenhæng (og vel heller ikke altid i den fortidige) kan betragtes som fuldstændig suveræn projektkonstituerende faktor.
- (16) Paradigmet momentanitet vs iterativitet (respektive permanens) spiller i det hele taget en væsentlig rolle for en tematisk analyse af Flauberts romaner.
- (17) Det skulle vel være overflødig at begrunde anvendelsen af det vage udtryk "arbejderrepublik" i den givne sammenhæng.
- (18) Hos Flaubert er problematikken funderet i distinktionen mellem interioritet og exterioritet, hvorfor denne også anvendes her. I al almindelighed kan man nok sætte spørgsmålstegn ved dens frugtbarhed.
- (19) At der her for overskuelighedens skyld tales om den eksistentielle *histoire* som et sammenhængende forløb, bør ikke forlede til at tro, at der hermed menes et betydningsfuldt afgrænset individualiseret kontinuum.

T. A. van Dijk

NOGLE ASPEKTER AF EN GENERATIV-TRANSFORMATIONEL TEKSTTEORI

1. Indledning: om teori i almindelighed.

1.1. Inden vi belyser nogle aspekter af en transformationel tekstteori, især med hensyn til den type tekster som traditionelt, dvs konventionelt (semiotisk), kaldes 'litterære', først et par ord om 'teori', 'metodologi' og 'videnskab' i almindelighed.

1.2 Teoridannelse er en speciel form for (videnskabelig) *praxis*, nemlig *tekstproduktion*. Såvidt kan den sammenlignes med tekstproduktionen i de forskellige 'sprogliche' kommunikationsformer: samtaler, reklame, propaganda, romaner, myter, osv.

1.3 Analogien med ikke-teoretiske sprogteksters produktion og form er et godt udgangspunkt for en kort – forhåbentlig redundant – karakteristik af de kriterier som ligger til grund for den 'videnskabelige kommunikationsproces'.

Først og fremmest: en tekst produceres af nogen, dvs af et *subjekt*. Dette subjekt (hvadenten det består af én eller flere personer) er uløseligt tilknyttet det samfund vi lever i, og – aktivt eller passivt – de utallige semiotiske systemer der danner grundlag for dette samfund: sprog, kultur, ideologier, moral, osv. Teksten – som 'subjektivt' produkt – kan derfor i den konkrete situation heller ikke betragtes isoleret fra disse semiotiske systemer (cf. Barthes, 1970), selv om konditioneringsforholdet er meget kompliceret. Dette gælder – principielt – en teoretisk tekst i samme grad som en ikke-teoretisk tekst.

Omvendt kan vi selvfølgelig sige det samme om det subjekt som 'modtager' teksten og som interpreterer, dvs. dechiffrerer og re-producerer den. Først når den producerede tekst er blevet reproduceret af et subjekt kan man tale om en kommunikationsproces, og først da er det blevet 'meningsfuldt' at lave (producere) en tekst.

1.4 Eftersom de forskellige semiotiske (kulturelle, sociale, historiske, osv) systemer udelukkende kan manifestere sig i en tekst gennem sprogets semiotiske (syntaktiske, semantiske, pragmatiske) system, vil kun en menings-fuld sprogtekst kunne føre til en sådan kommunikationsproces. Dette er det kendte standpunkt som både den analytiske og den hermeneutiske sprogfilosofi i vort århundrede indtager.